

UÇUCU MADDE KULLANIMININ YAYGINLIĞI: ÇOK MERKEZLİ BİR ARAŞTIRMA VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ *

Kültegin Ögel, Defne Tamar, Cüneyt Evren, Duran Çakmak

Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi AMATEM ve UMATEM Kliniği

*Bu yazı SAMAY 98 adı verilen araştırmanın sonuçlarından derlenmiştir. Araştırmaya Mehmet Bekaroğlu, Tuncay Besim, Hakan Coşkunol, Recep Çalık, Orhan Doğan, Yunus Emre Evlice, M. Kadri Gücer, Hayrettin Kara, İsmet Kırpınar, Aytekin Sır, Emin Önder, Aytül Özkürkçügil, Hakan Toksöz, Berna Uluğ, Süheyla Ünal, Çınar Yenilmez katılmıştır.

UÇUCU MADDE KULLANIMININ YAYGINLIĞI: ÇOK MERKEZLİ BİR ARAŞTIRMA VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

Amaç: Uçucu madde kullanım yaygınlığına ilişkin araştırma sayısı ülkemizde oldukça kısıtlıdır. Ancak son yıllarda gözleme dayalı olarak varılan sonuçlarda bu sorunun giderek artma eğilimi gösterdiğine inanılmaktadır. Bu nedenle 15 ayrı ilde lise ikinci sınıf öğrencilerine yönelik bir araştırma planlanmıştır.

Yöntem: Araştırmaya Adana, Ankara, Antalya, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Malatya, Muğla, Sivas, Trabzon, Van illeri alınmıştır. Toplam 20245 anket uygulanmıştır.

Bulgular: Yaşam boyu en az bir kez uçucu madde kullananların oranı %8.8 bulunmuştur. Uçucu madde kullanımında cinsiyet farkı saptanmamıştır. Uçucu madde kullananların %24.2'si bunu 16 yaşında ilk kez kullandığını belirtmiştir. Uçucu maddeler, bağımlılık yapıcı maddeler arasında biradan sonra en kolay bulunabilen maddeler olarak belirtilmiştir. Öğrencilerin %24'ü uçucu maddeleri kolaylıkla bulabileceğini belirtmiştir.

Sonuç: Uçucu madde kullanımını yıllar içinde arttığı görülmektedir. Diğer maddelerle karşılaştırıldığında uçucu madde kullananlar arasında cinsiyet farkının olmaması dikkat çekici bir bulgudur. Uçucu maddelerin elde edilebilirliğindeki kolaylık kullanım yaygınlığını etkilemektedir.

Anahtar sözcükler: Uçucu madde, yaygınlık, ergenlik

SUMMARY

Objective: There are limited studies on volatile use among high school students in Turkey. It is believed that volatile use there is an increase in volatile use in recent years and . For that purpose we planned a research on extend of volatile use among high school students. This study was done 15 cities in Turkey.

Method: The study was done in Adana, Ankara, Antalya, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Malatya, Muğla, Sivas, Trabzon, Van. 20245 questionnaire were given.

Results: 8.8% of students used volitiles at least once in a life time. There was no gender difference. 24.2% of volitile users used first time when they were 16 years old. Volitiles are the most reacheble substance after beer. 24% of students could find easily volitiles.

Conclusion: Volitile use have an increase in recent years. No gender difference among volitile users is an importanat finding when compared with other drug users.

Key words: Volitile, prevalence, adolescence

Uçucu madde kullanımına ilişkin araştırma sayısı ülkemizde oldukça kısıtlıdır. Ancak son yıllarda gözleme dayalı olarak bu sorunun giderek artma gösterdiğine inanılmaktadır. Yaygınlık çalışmalarını gözden geçirdiğimizde 1995 yılında İstanbul’da 15 ayrı okulda 2800 öğrenci ile yürütülen bir çalışmada uçucu maddeyi hayatında en az bir kez kullanan gençlerin oranı %3.8 olarak saptanmıştır (1). Yine İstanbul’da 1996 yılında yürütülen ve “Gençlik Anketi” adını taşıyan çalışmada yaşam boyu en az bir kez uçucu madde kullanımı oranı %4 olarak bulunmuştur (2). Bu çalışmada yaşam boyu bir – iki kez uçucu madde kullananların oranı %2.7, üç ve daha fazla kullananların oranı ise %1.9’dır .

İstanbul örnekleminde 6 lisede toplam 927 lise bir, iki ve üçüncü sınıf öğrencisiyle yapılan başka bir çalışmada yaşam boyu bir kez kullanım %5.2, son bir yıl içinde kullanım %1.2 ve son 30 gün içinde kullanım ise %0.8 olarak bulunmuştur. Yaşam boyu iki kezden fazla deneyenlerin oranı ise %0.5’dir. En yüksek kullanım oranı meslek liselerinde bulunmuştur (3).

Antalya kent merkezinde 3844 lise son sınıf öğrencisiyle yapılan bir araştırmada uçucu madde kullanım sıklığı %28.9 bulunmuştur (4).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde 1998 yılında bir yaygınlık çalışması yapılmıştır. 2084 lise 2. sınıf öğrencisini kapsayan bu araştırmada yaşam boyu herhangi bir madde kullanımı %4.6 bulunmuştur. Bu oran son bir yıl için %2.4, son 30 gün için ise %1.7’dir. Yaşam boyu 2 kezden fazla kullanma sıklığı ise %1.2 olarak saptanmıştır. Genel grup içinde arkadaşlar arasında uçucu madde kullanımı sıklığı %6.4’dür. Öğrencilerin %15.1’i uçucu maddeyi kolaylıkla bulabileceğini belirtmiştir (5).

Çalışan gençlik üstünde yapılmış araştırma sayısı oldukça azdır. Sivas ilinde sanayi bölgesinde çalışan çıraklarla yapılan bir araştırmada uçucu madde kullanımı %9.1 bulunmuştur. Aynı çalışmada alkol kullanımı %12 civarındadır. Uçucu madde kullanımına başlama yaşı ise 14 olarak saptanmış, madde kullanımıyla davranım bozukluğu ve depresyon arasında bir ilişki bulunmuştur (6).

Uçucu madde kullanım sıklığı dünyada oldukça yüksek oranlardadır. Örneğin ABD’de lise son sınıf öğrencilerinde yaşam boyu uçucu madde kullanım oranı %15.2, son bir yıl içinde kullanım oranı %6.2, son 30 gün içinde kullanım oranı ise %2.3’dür. Yaşam boyu bir kez kullanma oranı erkeklerde %17.4, kızlarda ise %13.1 bulunmuştur. Okul dışı genel popülasyonda yapılan araştırmada ise yaşam boyu uçucu madde kullanım oranı %5.8 olarak saptanırken, bu oran 12-17 yaş grubu için %6.1, 18-25 yaş grubu için %10.8, 26-34 yaş grubu için %9.1, 35 yaş ve üstü içinse %3.8 bulunmuştur (7,8). İngiltere’de ergenler arasında uçucu madde kullanım sıklığı %3-10 bulunmuş, kullanıcıların %12’sinin kötüye kullanım düzeyinde olduğu saptanmıştır (9). Ancak kullanılan uçucu maddenin cinsinin ülkelere göre farklılıklar gösterdiği de gözönüne alınmalıdır.

Ülkemizde uçucu madde kullanımıyla ilişkili bilgiler oldukça sınırlıdır. Bu araştırmada uçucu madde kullanımının yaygınlığı ve uçucu madde kullanımıyla ilişkili özellikleri araştırılmıştır.

Yöntem:

Bu araştırmada sunulan bulgular, Lise Gençlerinde Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı (SAMAY-98) isimli araştırmanın verilerinin analizinden elde edilmiştir. Söz konusu araştırmanın

hedef kitlesi 15-17 yaş grubudur. Bu grubun seçimindeki temel mantık bu yaştaki gençlerin halen okulda öğrenim görüyor olması ve alkol ya da madde denemek ya da kullanmak için çok küçük olmamalarıdır.

Ülkemizde bu yaş grubu daha çok lise ikinci sınıfı oluşturmaktadır. Bu nedenle araştırma lise ikinci sınıflarda yürütülmüştür. Daha önce yapılan benzer araştırmalarda da aynı yaş grubunun değerlendirilmiş olması, karşılaştırmaya olanak tanımıştır. Araştırmada kullanılan anket formu ülkemizde daha önce bu amaçla kullanılan anket formlarından derlenmiştir.

Araştırmaya Adana, Ankara, Antalya, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Malatya, Muğla, Sivas, Trabzon, Van illeri alınmıştır. İl temelinde seçim yapılmasının ve genel Türkiye örnekleminin seçilmemesinin en önemli nedeni araştırmaya katılan illerin de kendi içinde değerlendirme yapabilmesini sağlamaktır.

Örneklem her ilde sınıf bazında seçilmiştir. Sınıfların seçimi il temelinde temsil yeteneği olacak sayıda rasgele olarak belirlenmiştir. İl içinde seçilecek sınıf sayısı araştırmaya katılan diğer iller içindeki ağırlığa göre belirlenmiştir. Sınıf büyüklüklerinin farklı olması düşük sayıda öğrenci içeren sınıfların “fazla temsil” (overrepresented) edilmesine yol açabilir. Ancak tüm veri içinde bunun çok önemli olmayacağı inancındayız.

Araştırma, 1998 yılının Nisan ve Haziran aylarında yürütülmüş, ancak Ankara’da karşılaşılan bazı zorluklar nedeniyle çalışma 1998 yılının eylül ve ekim aylarında tamamlanabilmiştir. Uygulama sırasında güvenilirliği artırmak için sınıf öğretmenlerinin bulunmamasına özen gösterilmiştir. Anketler isim verilmeden doldurulmuş ve karışık olarak toplanmıştır. Anketin reddine ilişkin herhangi bir bilgi ulaşmamıştır. Anket formunun doldurulması yaklaşık bir ders saatini almaktadır. Toplanan formların değerlendirilmesi optik okuyucu aracılığıyla yapılmıştır.

Bulgular

Yaşam boyu en az bir kez uçucu kullananların oranı %8.8 bulunmuştur. Yaşam boyu beş kezden fazla uçucu madde kullananların oranı ise %2’dir. Uçucu madde kullanımında herhangi bir cinsiyet farkı gözlenmemiştir (tablo 1). Cinsiyet farkları için odds oranları yaşam boyu kullanım için 0.74, son bir yıl için 0.85, son bir ay için ise 0.97 bulunmuştur.

Soruları yanıtlayan öğrencilerin arkadaşları arasında uçucu madde kullanım sıklığı sigara, alkol ve haplardan sonra gelmektedir (Tablo 2). Anketi yanıtlayanların ve uçucu kullandığını belirtenlerin %13.9’u 11 yaşında, %13.9’u 12 yaşında, %13.3’ü uçucu maddeleri 13 yaşında, %16.4’ü 14 yaşında, %18.2’si 15 yaşında, %24.2’si ise 16 yaşında denediklerini belirtmişlerdir.

Uçucu maddelere ulaşılabilirlik değerlendirildiğinde, biradan sonra en kolay bulunabilecek madde olarak uçucular gelmektedir. Öğrencilerin %24’ü uçucu maddeleri kolaylıkla bulabileceğini belirtmiştir. Bu oran esrar için %9.9’dur (Tablo 3).

Sonuç

Araştırmamızda saptanan uçucu madde kullanım sıklığı diğer araştırmalarla karşılaştırıldığında daha yüksek bulunmuştur. Daha önceki yıllarda yapılmış çalışmalar dikkate alındığında uçucu madde kullanımında bir artıştan söz edilebilir. Araştırmalar arasındaki yöntemsel farklılıkları gözönüne aldığımızda, kesin bir artıştan söz etmek mümkün görünmemektedir. Antalya’da

yapılan araştırmanın bulgularında saptanan yaygınlık oranları bizim araştırmamızdakinden daha yüksektir. Bu fark açıklanamayacak kadar yüksektir, bu nedenle araştırmanın metodolojisinin daha ayrıntılı incelenmesiyle bir sonuca varılması gerektiğine inanıyoruz.

Öte yandan diğer ülkelerle karşılaştırdığımızda bulduğumuz oranlar daha düşük orandadır. Madde kullanım bozukluklarının sıklığı ülkemizde, diğer bazı ülkelerle karşılaştırıldığında genel olarak daha düşük olarak gözlenmektedir. Bizim bulgularımız da bu yöndedir.

Diğer madde kullanım bozukluklarıyla karşılaştırıldığında uçucu madde kullanımında cinsiyet açısından bir farkın gözlenmemesi dikkat çekicidir. Uçucu maddelerin kolaylıkla ulaşılabilen bir madde olmasının bunda önemli bir rol oynadığını düşünebiliriz. Ancak bu bulgunun açıklanmasında niteliksel araştırmaların yol gösterici olacağına inanıyoruz.

Uçucu madde kullanmaya başlama %41.1 oranında 13 yaş ve altında görülmektedir. Dolayısı ile uçucu madde kullanımına ilişkin yapılacak nleme çalışmalarında bunun gözönüne alınması gereken önemli bir etmen olduğu söylenebilir.

Ulaşılabilirlik, daha önce duyma, arkadaşlar arasında kullanımın yaygın olması, araştırmada yaygınlık oranlarının yüksek olması ile aynı doğrultuda olup, yaygınlığın önemli nedenlerinden birisi olarak değerlendirilebilir.

Uçucu madde kullanımının yaygınlığının tam olarak değerlendirilebilmesi için bu maddelerin kullanımının yaygın olduğu işyerlerinde yapılacak araştırmalara gereksinim olduğu kanaatindeyiz.

Tablo 1: Uçucu madde kullanım sıklığı

	Hiç	1-2 kez	3-5 kez	6-9 kez	10-19 kez	20-39 kez	40 ve üstü
Yaşam boyu (n=18496)	%91,2	%5,2	%1,6	%0,7	%0,4	%0,3	%0,6
Kızlar (n=8651)	%90,3	%5,6	%2,0	%,7	%,4	%,4	%,6
Erkekler (n=9803)	%92,0	%4,6	%1,3	%,7	%,5	%,3	%,6
Son bir yıl (n=18007)	%95,5	%2,4	%0,9	%0,4	%0,3	%0,2	%0,3
Son bir ay (n=17996)	% 96,9	%1,6	%0,5	%0,3	%0,2	%0,2	%0,3

Tablo 2: Arkadaşlar arasında yaygınlık

(n=18055)	Hiçbiri	Çok azı	Bazıları	Çoğunluğu	Hepsi
Sigara içmek	%12,1	%14,3	%31,0	%36,1	%6,5
Alkollü içecek içmek	%30,6	%22,2	%29,0	%14,8	%3,4
Haftada en az bir kez sarhoş olmak	%65,0	%18,5	%12,0	%3,1	%1,4
Sakinleştirici veya yatıştırıcı kullanmak (Doktorun reçete etmesi dışında, Diazem, Rohipnol vb)	%91,7	%4,4	%2,5	%0,8	%0,6
Uçucu (tiner,bali,uhu vs) kullanmak	%92,5	%3,9	%2,3	%0,7	%0,6
Esrar içmek	%95,3	%2,1	%1,5	%0,6	%0,5
Eroin kullanmak	%95,1	%2,6	%1,4	%0,5	%0,4

Tablo 3: Ulaşılabilirlik

(n=15579)	Çok zor	Zor	Bilmiyorum	Kolay	Çok kolay
Bira	%15,2	%2,6	%14,2	%21,5	%46,5
Uçucu	%43,6	%3,7	%28,7	%7,7	%16,3
Esrar	%50,6	%6,5	%33,1	%5,1	%4,8
Eroin	%53,0	%5,7	%34,0	%3,5	%3,8

Kaynaklar

1. Yazman Ü. Lise gençleri arasında psikoaktif madde kullanım yaygınlığı. Uzmanlık Tezi, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, 1995
2. Kültegin Ögel, Defne Tamar, Cüneyt Evren, Duran Çakmak. Lise Gençleri Arasında Sigara, Alkol Ve Madde Kullanım Yaygınlığı. Türk Psikiyatri Dergisi (baskıda)
3. Şahin M. Lisedeki öğrencilerin başarı, beklenti, ekonomik düzey ve çevrelerine göre psikoaktif maddeleri kullanım yönünden karşılaştırılması. Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, 1999
4. Karakılınç Ç. Antalya kent merkezindeki liselerin son sınıflarında okuyan öğrencilerin psikoaktif madde kullanım durumu. Sigara ve sağlık ulusal kongresi, İstanbul, s:30, 1999
5. Çakıcı M. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti lise gençliğinde psikoaktif madde kullanımının yaygınlığı. Uzmanlık tezi, İstanbul, 1998
6. Kuğu N., Akyüz G., Erşan E., Doğan O. Sanayi bölgesinde çalışan çıraklarda madde kullanımı ve etkileyen etkenlerin araştırılması. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 1:1, 2000
7. Johnston L, O'malley P, Bacham Jg. National Survey Results On Drug Use From The Monitoring The Future Study, 1975-1998. National Institute On Drug Abuse, Washington, 1999, s:77
8. SAMHSA, Department Of Health And Human Services. National Household Survey On Drug Abuse, Main Findings, Washington, 1998, s:59
9. Ramsey J, Anderson HR, Bloor K ve ark: An introduction in the practice, prevalence and chemical toxicology of volatile substance abuse. Hum Toxicol 1989; 8:26-270